

УДК 332.1:331.5:620.9 (477.8)

М. В. Бачинська

кандидат економічних наук, молодший науковий співробітник відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

Р. Т. Теслюк

кандидат географічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

І. Є. Бараняк

аспірант відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

РОЗВИТОК ЕНЕРГЕТИЧНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ

Досліджено розвиток енергетичного сектору економіки Західного регіону України. Визначено пріоритетні напрями створення нових робочих місць у зв'язку з впровадженням стратегії енергоефективності.

Ключові слова: енергетика, Західний регіон України, регіональний ринок праці, нові робочі місця.

Bachynska M., Teslyuk R., Baranyak I. DEVELOPMENT OF THE ENERGY SECTOR OF THE ECONOMY IN THE WESTERN REGION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE REGIONAL LABOUR MARKETS' TRANSFORMATION

The development of the energy sector of the economy in the Western region of Ukraine is explored. The priority directions of creation of new workplaces in connection with the implementation of the energy efficiency strategy are determined.

Keywords: energy, Western region of Ukraine, regional labour market, new workplaces.

Утвердження України як європейської держави з ефективною економікою, розбудова взаємовідносин між нею та Європейським Союзом вимагають підвищення рівня енергетичної ефективності та використання альтернативних джерел енергії. Багато років українська економіка базувалася на використанні дешевих і доступних енергоресурсів – переважно російського природного газу і власного вугілля. Безперерійність, доступність і прийнятна ціна ресурсів не стимулювали ні державу, ні населення до їхнього ощадливого використання. Однак, кризова ситуація останніх років (збройний конфлікт, імпортна залежність від енергетичних ресурсів тощо) вивели питання енергоефективності на перші пункти порядку денного виживання та відновлення української економіки, на що спрямовано ряд законодавчих ініціатив: *Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про Національний план дій з енергоефективності на період до 2029 року» (№1228 від 25 листопада 2015 р.) [1] та Нова енергетична стратегія України до 2035 року [2].*

Згідно з експертним дослідженням «Форсайт економіки України» [3], енергомісткість валового внутрішнього продукту (рівень витрат паливно-енергетичних ресурсів на одиницю виробленого ВВП) є одним із п'яти критичних чинників гальмування розвитку економіки України. Експерти визнали Україна задовольняє свої потреби у природних енергоресурсах за рахунок власного їхнього видобутку приблизно на 45%. При цьому

енергомісткість ВВП в Україні у 3-5 разів вища, ніж в економічно розвинених країнах. Тому енергозбереження для України є не лише вирішальним, але й найдешевшим джерелом задоволення власних потреб в енергоносіях, адже питомі капітальні витрати на енергозбереження набагато нижчі від витрат на збільшення видобутку та виробництва енергоносіїв [4, с. 17].

Прикордонне розташування Західного регіону, сусідство з економічно розвинутішими регіонами сусідніх держав, які формують попит на трудові ресурси з кращою пропозицією умов праці та заробітку, може бути важливим чинником у формуванні прикордонного ринку праці. Тому дослідження структурних змін в енергетичному секторі економіки прикордонних регіонів з огляду на трансформацію зайнятості є актуальним завданням наукових досліджень. Це дозволить визначити існуючий стан економічного розвитку регіону, його інвестиційну привабливість, та створення нових робочих місць з огляду на енергетичну стратегію держави.

З-поміж дослідників енергетичної галузі України та, зокрема, проблем використання відновлюваних джерел енергії, а також вироблення основ для законодавчо-нормативного регулювання її розвитку зробили В. Резцов, С. Кудря, Г. Гелетуха, В. Калініченко, О. Поліщук, О. Рогозін, В. Волощук, В. Боярчук, І. Кирильчук, А. Шевцов, М. Земляний, В. Бараннік, Т. Рязова, Г. Півняк, Ф. Шкрабець та ін.

Грунтовні дослідження з вивчення теоретико-методичних основ функціонування та розвитку ринку праці України наведені у працях С. Пирожкова, О. Малиновської, Е. Лібанової, Д. Богині, М. Бутка, О. Грішнєвої, Ю. Маршавіна, М. Мурашка, В. Онікієнка, В. Петюха, У. Садової, Л. Семів, С. Злупка, М. Шаленко та інших науковців.

Однак недостатньо вивченою є проблема розвитку ринку праці у енергетичному секторі, зокрема питання створення нових робочих місць у Західному регіоні України завдяки запровадженню в дію стратегії енергоефективності.

Метою дослідження є виявлення сприятливого середовища створення нових робочих місць в енергетичному секторі економіки Західного регіону України.

Проблема підвищення рівня енергетичної ефективності не є новою для України загалом і для кожного її регіону зокрема. Україна, взявши ряд зобов'язань перед МВФ у частині підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги і встановлення ринкових цін на енергоносії, має впроваджувати заходи з енергозбереження та енергоефективності [5, с. 111].

У згаданому вище Форсайті економіки України [3] енергетичний сектор визначено одним із пріоритетних драйверів економічного розвитку країни. Розвиток альтернативних джерел енергії та модернізація існуючих енергетичних об'єктів неминуче призведе до трансформацій на ринках праці та створенні нових робочих місць.

Аналізуючи сучасні тенденції розвитку енергетичного сектора, зазначимо, що на кінець 2016 року в Західній Україні у ньому працювало 95 підприємств, більшість яких розміщено у Львівській (40%), Івано-Франківській (20%), Рівненській областях (рис. 1).

Аналіз ситуації на ринку праці в паливно-енергетичному комплексі показав, що частка працівників, які зайняті у галузі постачання електроенергії, газу і пари у Західному регіоні зростає при одночасному зменшенні кількості працівників. Так, за даними офіційної статистики у 2013 році 77 тис. осіб були працевлаштовані в галузі енергетики, в той час як у 2014 році їхня чисельність зменшилась до 74,5 тис. осіб та – до 69,6 тис. осіб у 2016 році. Водночас частка працевлаштованих в енергетиці зросла на 4,3% у 2016 році в порівнянні до 2013 року. Це свідчить

про наявність досить суттєвих структурних змін на ринку праці промисловості Західного регіону і України загалом, які спричинені зростанням, з однієї сторони, продуктивності праці, а з іншої, ліквідацією малоефективних промислових підприємств. Станом на 2016 рік найвища частка працевлаштованих в галузі енергетики припадає на Львівську (20,7%), Хмельницьку (19,5%), Рівненську (19,1%) області (рис. 2).

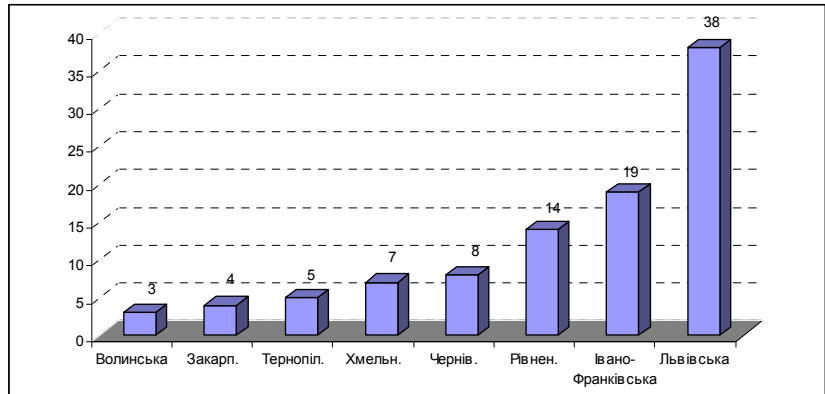

Рис. 1. Кількість підприємств паливно-енергетичного комплексу Західного регіону України, 2016 рік*

*Складено авторами за даним [6]

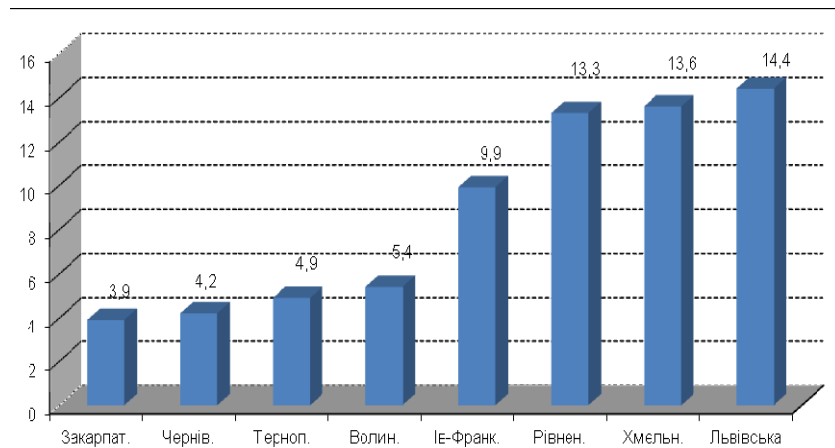

Рис. 2. Кількість працівників, зайнятих у галузі постачання електроенергії, газу і пари в Західному регіоні України у 2016 році, тис. осіб*

*Складено авторами за даним [6]

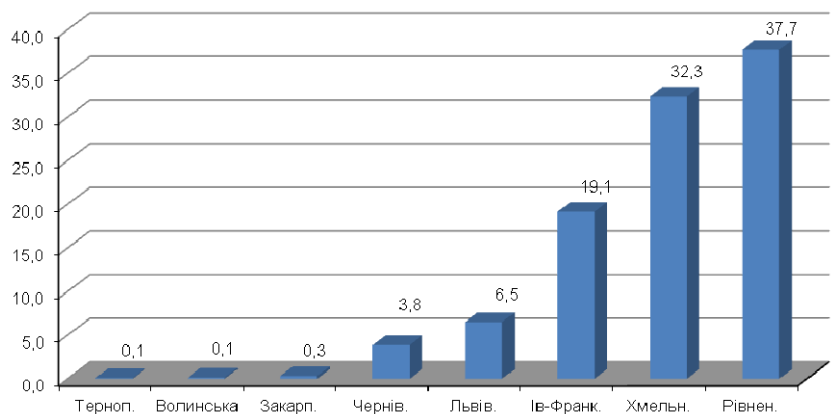

Рис. 3. Структура виробництва електроенергії в розрізі областей Західного регіону у 2016 році, %*

*Складено авторами за даним [6]

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

Основними показниками, які дозволяють оцінити результативність і ефективність діяльності підприємств в сфері енергетики кількість виготовленої електроенергії і рентабельність виробництва (рис. 3).

Розподіл обсягів виробництва електроенергії в розрізі областей Західного регіону нерівномірний. Найвища частка припадає на Рівненську, Хмельницьку та Івано-Франківську області, де виробляється близько 90% всієї електроенергії західного регіону, що пояснюється наявністю потужних атомних електростанцій у Рівненській та Хмельницькій областях та Бурштинської теплоелектростанції у Івано-Франківській.

Доходи від реалізації енергії у територіальному вимірі теж фіксують різні значення. Відношення прибутку від реалізації до собівартості виробництва електроенергії є додатним лише у Львівській та Івано-Франківській областях, в той час як у інших областях фіксують від'ємні значення. Найбільш збитковими є підприємства Волинської та Закарпатської областей (рис. 4). Такий стан справ свідчить про необхідність державної підтримки енергетичних підприємств, особливо тих діяльність яких пов'язана з альтернативними джерелами енергії.

На сьогоднішній день перед економікою стоїть завдання не лише використання наявного технічного потенціалу і ресурсів, а вкладання коштів у модернізацію обладнання та розвиток нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії.

За даними Форсайту економіки України [3] за середньостроковим прогнозом до 2020 року частка продукції сектору енергетики в загальному ВВП може займати 7%, а за довгостроковим до 2030 року, розвиваючи альтернативні та відновлювані джерела енергії, – досягнути 11%.

Основний показник, який свідчить про модернізацію енергетичної галузі, є капітальні інвестиції. Аналіз значень даного показника показав, що найвища частка капітальних інвестицій в галузі енергетики припадає на Львівську область, приблизно 44% від усіх регіонів Західної України.

Наявність значних капітальних інвестицій у Львівській області значною мірою свідчить про активне залучення коштів у розвиток альтернативних джерел одержання енергії.

На тлі енергетичної кризи розвиток альтернативних джерел енергії може стати не лише драйвером розвитку економіки, а й забезпечити економічну стабільність і незалежність від обмежених сировинних ресурсів.

Аналіз значення показника кількості виготовленої електроенергії, одержаної альтернативним шляхом, свідчить про значний поступ у цій справі як України, так і Західного регіону загалом. Адже лише за останні 5 років, з 2011 по 2016 рр., кількість виготовленої електроенергії сонячними та вітровими електростанціями зростає в 13 та 10 разів відповідно (рис. 6).

Вдале географічне розташування, кліматичні умови прикордонних областей Західного регіону в поєднанні з особливостями рельєфу Карпатського краю та Поділля свідчать про великий потенціал розвитку альтернативних джерел енергії.

Наявність значних капітальних інвестицій у Львівській області дозволяє припустити тезу про активне залучення коштів у розвиток альтернативних джерел одержання енергії. Зокрема, у Львівській області організовано діє «Кластер енергоефективності та відновлювальної енергетики Львівщини»,

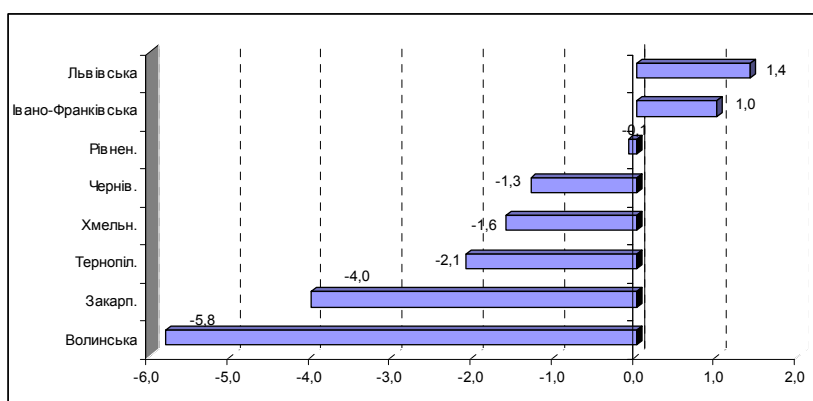

Рис. 4. Рівень рентабельності підприємств, що працювали на паливно-енергетичному ринку у 2016 році, %*

*Складено авторами за даним [6]

діяльністю якого напрями відновлювальних джерел енергії (ВДЕ) та способи енергоощадності та енергоефективності для санаторіїв, готелів, вілл, агроосель.

У зазначеній стратегії задекларовано сприяння розвитку місцевих енергетичних ініціатив, зокрема малого та середнього підприємництва в енергетичній

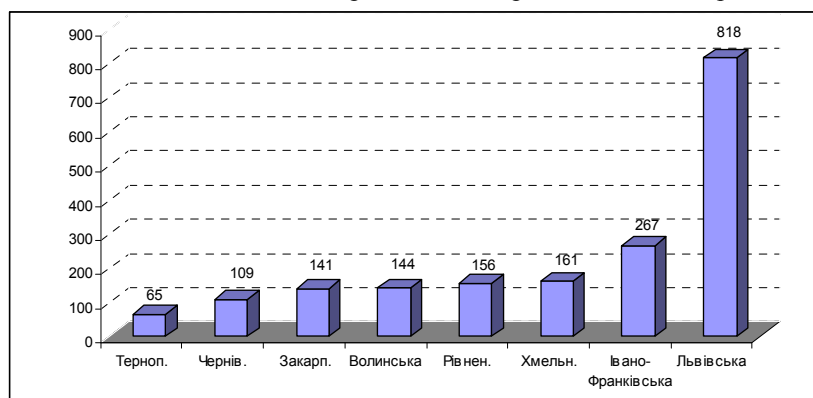

Рис. 5. Капітальні інвестиції в енергетичний сектор в областях Західного регіону у 2015 році, млн грн. *

*Складено авторами за даним [6]

сфері та енергетичних кооперативів [2, с. 15]. Розвиток державних та приватних підприємств може

забезпечити новими робочими місцями у таких галузях енергетичного сектору:

1. Використання відновлювальних джерел енергії: виробництво, встановлення та обслуговування сонячних фотопанелей, сонячних колекторів, автономних сонячних повітряних вентиляційних систем, сонячних сушарок, твердопаливних котлів, утеплених димоходів, енергозберігаючої плівки; облаштування теплогенераційного обладнання на основі теплових pomp і системи теплообмінників для забору тепла від стічних вод, і подальшого нагрівання води для систем гарячого водопостачання, опалення і вентиляції; впровадження геотермальних систем опалення; встановлення гідроелектростанцій на малих річках, встановлення вітроелектростанцій.

2. У сфері надання послуг з енергоефективності: обладнання енергоощадних приватних будинків; надання послуг з обрахунку питомої енергоефективності будівель, моніторингу температури та вологості в будівлях; будівництво нових будинків за технологією ТАБС (термоактивні адаптивні будівельні системи); діагностика причин намокання стін; енергоаудити будівель.

4. Застосування технологій для зменшення споживання газу при обігріванні: встановлення комбінованих способів обігрівання будівель; влаштування системи опалення і гарячого водопостачання на базі теплових насосів типу «земля-вода»; установлення систем SMART GRIDS для зниження енергоспоживання у багатоквартирних будинках.

5. У сфері виробництва та використання біопалива: використання твердопаливних котлів та pelletної деревної і кавової гранули.

На сьогодні альтернативні види енергії в Західному регіоні використовуються недостатньо. За даними [7; 8], найбільша частка потужності котелень на альтернативних видах палива у Волинській та Рівненській областях (табл. 1). Крім цього низьким в більшості областях регіону є рівень оснащення багатоквартирних житлових будинків побутовими приладами обліку теплової енергії. Відзначимо

позитивну динаміку вказаних у табл. 1 показників у всіх областях Західної України.

Енергетичний сектор є одним із найважливіших рушіїв економічного розвитку країни. Україна взяла

Рис. 6. Обсяг випуску електричної енергії вітровими та сонячними електростанціями в Україні в 2011-2016 рр., млн.кВт*год*
*Складено авторами за даними [6]

Таблиця 1.

Оснащення багатоквартирних житлових будинків побутовими приладами обліку теплової енергії та використання альтернативних видів палива у Західному регіоні України*

Області	Частка оснащення багатоквартирних житлових будинків побутовими приладами обліку теплової енергії, у % до загальної кількості багатоквартирних будинків, які підлягають оснащенню		Частка сумарної потужності котелень на альтернативних видах палива в регіоні, у % до загальної потужності котелень регіону	
	2015 р.	2016 р.	2015 р.	2016 р.
Волинська	33,9	43,8	8,0	21,7
Закарпатська	-	-	9,6	10,2
Івано-Франківська	45,5	64,6	8,5	9,1
Львівська	73,4	83,4	1,0	12,8
Рівненська	45,2	65,9	9,3	17,0
Тернопільська	7,2	9,1	0,6	15,1
Хмельницька	62,4	75,9	0,6	6,6
Чернівецька	31,5	50,2	4,0	4,4

*Складено авторами за даними [7; 8]

курс на запровадження заходів з енергозбереження та енергоефективності, що зумовлює трансформацію зайнятості населення у цьому секторі економіки. Ці процеси визначили пріоритетні напрями створення нових робочих місць у таких галузях енергетичного сектору: використання відновлювальних джерел енергії, надання послуг з енергоефективності, застосування технологій для зменшення споживання газу при обігріванні, а також у сфері виробництва та використання біопалива. Подальші наукові пошуки варто зосередити на розробленні заходів запобігання нелегальним формам зайнятості у вказаних галузях енергетичного сектору.

Список використаних джерел

1. Про Національний план дій з енергоефективності на період до 2029 року: Розпорядження від 25.11.2015 р. №1228 / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1228-2015-%D1%80>
2. Нова енергетична стратегія України до 2035 року: «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» / Кабінет Міністрів України. – 2017. – Режим доступу: <http://www.mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245213112>
3. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015-2020 роки) і довгостроковий (2020-2030 роки) часові горизонти (версія для обговорення) / наук. кер. проекту акад. НАН України М. З. Згуровський / Міжнародна рада з науки (ICSU); Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. – Київ: НТУУ «КПІ», 2015. – 36 с.
4. Енергетична стратегія України на період до 2035 року // Біла книга енергетичної політики України «Безпека та конкурентоспроможність». Київ, Національний інститут стратегічних досліджень. – 2017. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2014_table/1128_Pr1.pdf.
5. Енергетична галузь України: підсумки 2016 року / Катерина Маркевич (автор-укладач), Алла Чернова (редактор) [Центр Разумкова]. – Київ, Заповіт. – 2017. – 164 с. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/uploads/article/2017_ENERGY-FINAL.pdf
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – 2017. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за січень-грудень 2015 року / Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Департамент з питань регіонального розвитку. – 2016, березень. – Режим доступу: <http://www.oda.zt.gov.ua/.../soczialno.../rejtingova-oczinka-soczialno-ekonomichnogo-rozvitku-r....>
8. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за січень-грудень 2016 року / Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Департамент з питань регіонального розвитку. – 2017, березень. – Режим доступу: http://www.dei.kievcity.gov.ua/files/2017/7/24/Reytingov_a_otsinka_zh_12.pdf
2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017). Nova enerhetychna stratehiya Ukrayiny do 2035 roku: «Bezpeka, enerhoefektyvnist', konkurentospromozhnist'» [New Energy Strategy of Ukraine until 2035: «Security, Energy Efficiency, Competitiveness»]. Retrieved from <http://www.mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245213112> [in Ukrainian].
3. Zhurovskiy, M. (Ed.) (2015). Forsayt ekonomiky Ukrayiny: seređn'ostrokovyy (2015-2020 roky) i dovhostrokovyy (2020-2030 roky) chasovi horyzonty (versiya dlya obhovorennya) [Forecast of the Ukrainian economy: medium-term (2015-2020) and long-term (2020-2030) time horizons (version for discussion)]. International Council for Science (ICSU); National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»; Institute for Applied Systems Analysis of the National Academy of Sciences of Ukraine; Ministry of Education and Science of Ukraine; World Data Center for Geoinformatics and Sustainable Development. [in Ukrainian].
4. National Institute for Strategic Studies (2017). Enerhetychna stratehiya Ukrayiny na period do 2035 roku [Energy strategy of Ukraine for the period up to 2035]. Bila knyha enerhetychnoyi polityky Ukrayiny «Bezpeka ta konkurentospromozhnist'» [White Paper of Ukraine's Energy Policy «Security and Competitiveness»]. Retrieved from http://www.niss.gov.ua/public/File/2014_table/1128_Pr1.pdf [in Ukrainian].
5. Markevych, K., & Chernova, A. (Ed.). (2017). Enerhetychna haluz' Ukrayiny: pidsumky 2016 roku [Energy industry of Ukraine: the results of 2016]. Kyiv, Razumkov Center. Retrieved from http://www.razumkov.org.ua/uploads/article/2017_ENERGY-FINAL.pdf [in Ukrainian].
6. State Statistics Service of Ukraine (2017). Official website. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
7. Ministry of Regional Development, Construction, Housing and Communal Services of Ukraine. Department of Regional Development (2016, Mar). Monitorynh sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku rehioniv za sichen'-hruden' 2015 roku [Monitoring of socio-economic development of regions for January-December 2015]. Retrieved from <http://www.oda.zt.gov.ua/.../soczialno.../rejtingova-oczinka-soczialno-ekonomichnogo-rozvitku-r....> [in Ukrainian].
8. Ministry of Regional Development, Construction, Housing and Communal Services of Ukraine. Department of Regional Development (2017, Mar). Monitorynh sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku rehioniv za sichen'-hruden' 2016 roku [Monitoring of socio-economic development of regions for January-December 2016]. Retrieved from http://www.dei.kievcity.gov.ua/files/2017/7/24/Reytingov_a_otsinka_zh_12.pdf [in Ukrainian].

References

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015). Pro Natsional'nyu plan diy z enerhoefektyvnosti na period do 2029 roku [On the National Energy Efficiency Action Plan for the period up to 2029]. Prescript on 2015, Nov 25, 1228. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1228-2015-%D1%80> [in Ukrainian].